

Documentatie- en studiecentrum voor familiegeschiedenis

Mien de Wit

Raoul Jans

Tijdens het bekijken van een zeer mooie verzameling thematisch gerangschikte bidprentjes, geschonken aan het documentatie- en studiecentrum voor familiegeschiedenis te Merksem door de nabestaanden van mevrouw De Brouwer (zie Vlaamse Stam 2017 nr. 3, rubriek 'documentatie- en studiecentrum voor familiegeschiedenis'), viel er een communieprentje uit een album. Het had meteen in de doos 'allerlei' kunnen belanden, maar het viel mij op door zijn vorm en eenvoud. Het was 5,5 bij 8,5 cm met een zeer sobere tekening. Aan de achterkant stond in handschrift: "Jezus kwam voor 't eerst in mijn hartje op 't feest van Allerheiligen 1945 in kamp Tjideng Batavia", getekend Mien de Wit.

Velen vinden het vast getuigen van een tenenkrukkende meligheid. Zelf vond ik het een ontroerend en hartverwarmend prentje. Mijn aandacht was bovendien gewekt door "Tjideng Batavia". En dan wordt de drang naar informatie en het doorgedreven zoeken naar Mien de Wit in Tjideng sterker dan mezelf. Ik kan het niet laten. Dan zal de onderste steen boven komen; voor zover die nog te vinden is natuurlijk.

Met de Japanse aanval op Pearl Harbor in december 1941 brak ook voor Nederlands-Indië de Tweede Wereldoorlog uit. Drie maanden later, op 7 maart 1942, capituleerde het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) en begon de Japanse bezetting van Nederlands-Indië, die zo'n drie en een half jaar zou duren. Het doel van de oorlog was voor de Japanners het opbouwen van een zogenaamde 'Groot-Aziatische Welvaartsfeer', een omvangrijk Aziatisch rijk onder leiding van Japan. Europeanen waren hierbij niet gewenst. Zij werden zo veel mogelijk uit de maatschappij verwijderd en in kampen geplaatst onder Japans beheer.

Er wordt gegoogeld dat het een lieve lust is: Tjideng, jappenkamp, Nederlands Indië, Batavia, éne Mien de Wit geboren in 1938 of 1937, eerste communie in 1945... Ik zoek voorwaar een speld in een hooiberg!

En zo geraak ik toevallig in contact met de heer Hans Freiboth, die reünies voor 'Tjidengers' organiseert. Ik overval hem met mijn summiere informatie en vraag hem mee te zoeken. En dan volgt enkele dagen later het schijnbaar onmogelijke: "Na wat speurwerk heb ik de persoon gevonden die u zoekt. Ik heb haar zelfs gebeld. Hier is haar e-mailadres en telefoonnummer."

Blij verrast stuurde ik een e-mail naar mevrouw de Wit met het verzoek om mij haar verhaal te vertellen, indien zij werkelijk het meisje was dat 70 jaar geleden haar communie had gedaan in Tjideng. Ik was echter zeer voorzichtig en erg vrijblijvend in mijn bewoordingen want mogelijk wenste zij niet eens te antwoorden wegens de pijn en het leed dat zij misschien had ervaren in de kampen. Toen ik enkele weken later nog steeds niets had gehoord van mevrouw de Wit, dacht ik even dat mijn zoektocht hier zou stoppen. Tot er na drie maanden ineens een e-mail binnenkwam:

"Ik ben die Mien de Wit die in het kamp Tjideng haar eerste communie deed. Uiteraard ben ik zeer benieuwd naar de weg die dit prentje heeft afgelegd alvorens bij u te belanden. Wellicht dat we hierover eens contact kunnen hebben. Gelukkig ben ik gespaard gebleven voor een kampsyndroom. Gevoeligheden wat dit betreft zijn er dus

niet. Ik hoop later wat uitgebreider contact met u te hebben."

Het verheugde mij uiteraard dat het kampsyndroom aan haar voorbij was gegaan. Gezien de belevenissen van de Nederlanders in de overzeese gebieden voor de modale Vlaming toch nog een grote onbekende zijn gebleven, vroeg ik haar of ze haar verhaal wilde vertellen: Wie waren haar ouders en grootouders? Hoe waren ze in Batavia beland? Wat deden jullie daar? Waarom kwamen jullie uiteindelijk toch terug? ...

En toen kwamen de e-mails iets sneller. Terug in haar familiegeschiedenis en in haar stamboom duiken beviel haar blijkbaar wel.

"Mijn ouders waren Leonardus M. de Wit (°05/04/1905 Nieuw-Vossemeer - †18/07/1975 Bergen op Zoom) en Agnes van Lierop (°27/07/1905 Steenbergen - †23/05/1995 Haarlem). De kinderen waren Willemien (°20/04/1936), Marijke (°14/11/1937 - †2007), Josefien (°23/04/1939), Arnold 'Noud' (°31/12/1940 - †1996) en Dorothea 'Thea' (°29/08/1942 - †1991)."

Vader Leonardus was de zoon van Adriaan J. de Wit, geboren te Steenbergen op 05/11/1868, overleden te Halsteren op 18/03/1952 en Wilhelmina J. de Leeuw, geboren te Nieuw-Vossemeer 02/01/1880, overleden te Halsteren 16/12/1939. Adriaan was tussen 1899 en 1927 de eigenaar van de Heense Molen, wat erop duidt dat de familie niet onbemiddeld was en de kinderen een degelijke opvoeding kon geven.

De Vos of Heense Molen in Nieuw-Vossemeer, gemeente Steenbergen (foto: Willem Jans).

"In 1939 kreeg mijn vader - een neerlandicus - een baan bij de Jezuïeten in Batavia en vertrok hij met vrouw en 3 kinderen, waarvan de jongste 3 maanden, met de m.s. Indrapoera naar Indië. In Batavia werden nog 2 kinderen geboren, waarvan de jongste in augustus 1942 in kamp Tijdeng. Mijn moeder was twee maanden zwanger toen mijn vader werd opgeroepen voor de Landstorm in februari 1942. Hij heeft pas bij zijn terugkeer geweten dat het kindje was geboren en dat het een meisje was."

Motorpassagiersschip 'Indrapoera', gebouwd in 1926 door de Kon. Mij. de Schelde voor de Kon. Rott. Lloyd (foto: Fotosite Souburg / Gemeentearchief Vlissingen).

Ondertussen had ik ook niet stil gezeten. Ik probeerde de passagierslijsten van de schepen van en naar Nederland en Indië op te sporen. Voor de oorlog werden dergelijke lijsten immers gepubliceerd in de krant, zoals bijvoorbeeld de Java-Bode of Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indië.

W,
Fam. ir. H. Wächter, mevr. J. Weber en kd.,
Th. van Wel, fam. C. P. van Werkum, mevr.
A. F. van West en kd., fam. N. Weijers,
mevr. G. E. Wieringa—Smit, A. Wiersinga,
fam. R. Winsser, fam. L. J. M. de Wit.

Vermelding op 'Passagierslijst van het dubbelschroef mailmotorschip Indrapoera, 12 Juli van Rotterdam naar Batavia' in 'Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indië' van woensdag 19 juli 1939 (foto: Delpher). Op donderdag 24 augustus 1939 wordt 'L. J. M. de Wit, Tjikini 61' vermeld als 'nieuw ingezetene' in 'Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indië'.

Leonardus J.M. de Wit werd in februari 1942 opgeroepen. Wanneer hij door de Japanners geïnterneerd werd, is niet juist geweten.

"Na in ongeveer 8 verschillende kampen te zijn geweest, waaronder dat van de Pakanbaroe-spoorweg en het beruchte, maar nauwelijks bekende - omdat daar bijna geen overlevenden van zijn - eiland Haroekoe, keerde mijn vader eind 1945 terug. Ik weet niet meer in welke kampen hij heeft gewerkt of wat hij er allemaal heeft

16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Leonardus de Wit ° 12/2/1797, Steenbergen † 20/8/1883, Nieuw-Vossemeer	Petronella Smits ° 7/1/1803, Nieuw-Vossemeer	Matthijs Swagemakers ° 9/5/1784, Woensdrecht	Anna C. Schillemans ° 24/11/1795, Steenbergen	Laurens de Leeuw ° 14/1/1811, Oud-Vossemeer † 12/12/1890, Oud-Vossemeer	Anna C. Vlekke ~ 19/3/1808, Nieuw-Vossemeer † 1/3/1878, Oud-Vossemeer	Jan Buijssen ° 9/4/1799, Steenbergen † 11/4/1875, Nieuw-Vossemeer	Cornelia E. Dodemond ° 18/12/1807, Nieuw-Vossemeer † 16/4/1885, Nieuw-Vossemeer	Cornelius M. van Lierop ° 11/11/1783, Eindhoven † 21/10/1819, Eindhoven	Maria E. Zeegers † 1855	Martinus van Bree ° 1/11/1761, Eindhoven † 20/8/1843, Eindhoven	Wouterina van den Eijkhoff ° 1771, Nuenen † 17/2/1848, Eindhoven	Sebastiaan Luijckx ° 6/8/1752, Halsteren	Maria C. Franken	Jan Potters ° 8/12/1804, Dinteloord	Anna Nijssen ° 1806, Steenbergen
8		9		10		11		12		13		14		15	
Martien P. de Wit ° 11/11/1825, Nieuw-Vossemeer		Anna C.A. Swagemakers ° 29/11/1823, Nieuw-Vossemeer † 3/6/1920, Nieuw-Vossemeer		Andreas F. de Leeuw ° 20/10/1835, Oud-Vossemeer † 15/10/1896, Vught		Maria M. Buijssen † 1843		Arnoldus F. van Lierop ° 9/4/1807, Eindhoven † 25/2/1878, Eindhoven		Antonia van Bree ~ 18/6/1808, Eindhoven † 26/10/1866, Eindhoven		Joannes P. Luijckx ° 1837, Bergen op Zoom		Maria J. Potters ° 1834, Steenbergen	
4		5		6		7									
Adriaan J. de Wit ° 5/11/1868, Steenbergen † 18/3/1852, Halsteren		Wilhelmina J. de Leeuw ° 2/1/1880, Nieuw-Vossemeer † 16/12/1939, Halsteren		Arnoldus A. van Lierop ° 9/12/1847, Eindhoven † 4/3/1914, Steenbergen		Anna M. Luijckx ° 17/5/1862, Steenbergen † 20/5/1960, Steenbergen									
		2				3									
		Leonardus J.M. de Wit ° 5/4/1905, Nieuw-Vossemeer † 18/7/1975, Bergen op Zoom				Agnes J.J. van Lierop ° 27/7/1906, Steenbergen † 23/5/1995, Haarlem									
Willemien de Wit															

meegemaakt. Er werd niet over gesproken. Heel kenmerkend voor veel kampslachtoffers, of ze nu in Azië of in Europa geïnterneerd zijn geweest.

Wijzelf, moeder en de kinderen, verbleven overwegend in kamp Tjideng. Onze internering is enkel onderbroken geweest door een verblijf in kamp Grogol, een voormalig krankzinnigengesticht. Zo werden op 29 augustus 1944 opnieuw 740 vrouwen en kinderen van Grogol naar Tjideng overgebracht. De vrouwen in de kampen moesten corvee doen. Omdat mijn moeder veel last had van spit hoefde zij geen lichamelijk werk te verrichten maar moest zij het eten dat uit de gaarkeuken kwam (als het er al was) verdelen onder alle bewoners van het huisje dat we met ongeveer 25 andere vrouwen deelden.

Omdat er door de op gang gekomen repatriëring in het kamp Tjideng wat meer ruimte was ontstaan, hadden mijn moeder en haar 5 kinderen de beschikking gekregen over een klein huisje aan de Brantasweg. Het was daar dat op een middag een man met grijs haar aan mij vroeg: 'Meisje, weet jij waar mevrouw de Wit woont?' Als keurig opgevoed meisje antwoordde ik: 'Ja mijnheer, die woont hier en ze is binnen...''

In 1946 werd het complete gezin dan gerepatriëerd met het troepentransportschip m.s. Tegelberg. Het schip vertrok in Batavia op 13/02/1946 (via Suez 01/03/1946) en kwam aan in Amsterdam omstreeks 13/03/1946.

Wit Leonardus J. M. de, x, 5—4—06, Kadestraat, Steenbergen.
Wit—v. Lierop, Agnes J. J. M. de, 27—7—06, idem.
Wit, Wilhelmina M. A. de, 26—4—36, idem.
Wit, Anne M. W. A. de, 14—11—37, idem.
Wit, Josephine M. A. 23—4—39, idem.
Wit, Arnold L. M. x, 31—12—40, idem.
Wit, Dorothea M. A., 29—8—42, idem.

Vermelding van de familie de Wit - van Lierop op de passagierslijst m.s. Tegelberg, uitgegeven door de 'Afdeling Pers en Publiciteit van den Dienst der Repatriëring'. De met x gemerkte namen zijn mannen of jongens.

m.s. Tegelberg als repatriëringsschip aan de kade van Adabya (Egypte), 1 april 1946 (foto: Wikipedia / Nationaal Archief).

"Daar werden we afgehaald door een nicht die als vrouwelijke vrijwilliger werkte en ons met een Rode Kruiswagen naar Steenberg (Noord-Brabant) bracht waar we onderdak kregen bij mijn grootmoeder Anna Maria Luijckx. Mijn grootmoeder was een sterke vrouw. Toen ze trouwde was mijn grootmoeder 18 jaar en klaarblijkelijk zo tener dat, toen ze na de huwelijksinzegening de kerk uitliep, enkele van de toekomstige vrouwen meenden dat ze 'binnen de drie maanden wel achter de beukenheg' (kerkhof) zou liggen. Ze kreeg 10 kinderen en werd 88 jaar. 'Sterke vrouw?' Zou ik denken want nadat ze weduwe was geworden wijdde ze zich aan een 'manufacture winkel' en richtte ze tussen de bedrijven door het latere Wit-Gele Kruis op. Was er ergens een baby geboren dan ging zij erheen om - in een tijd dat er zoveel zuigelingen door kroep overleden - de kraamvrouw hygiëne bij te brengen.

Na anderhalf jaar bij haar te hebben ingewoond, werd mijn vader opnieuw door de Nederlandse regering uitgezonden om in Batavia als neerlandicus aan de slag te gaan. En dus vertrok het hele gezin (wat zal het voor mijn grootmoeder een opluchting geweest zijn!) eind mei van 1948 met de m.s. Willem Ruys terug naar Indië."

Het motorschip Willem Ruys werd in 1938-1947 gebouwd als passagiersschip voor de Koninklijke Rotterdamsche Lloyd. Als Italiaans cruiseschip onder de naam Achille Lauro is het schip bekend geworden door de kaping in 1985 en de brand / ondergang in 1994 (foto: bootmodel.nl).

Uit de passagierslijst blijkt echter dat enkel de moeder met haar kinderen aan boord van de Willem Ruys reisde ("Mevrouw A.J.J.M. de Wit-van Lierop en kinderen") gezien vader de Wit zijn gezin vooruit is gereisd om in Batavia kwartier te maken. Zij gingen tot het weer spannend werd - omstreeks december 1949 - aan de Bilitonweg 6 wonen.

Het leven zit vol toevalligheden en een grote portie geluk anders zou het verhaal van Mien ook hier gestopt kunnen zijn:

"Curieus detail: de 'Willem Ruys' had een zwembad aan boord. 's Morgens tot ongeveer 1 meter gevuld zodat wij, kinderen die niet konden zwemmen, van een badmeester les kregen. Ik was 12 jaar en voelde me eigenlijk te groot

Het leven in kamp Tjideng

"Tjideng (West Petodjo), een met prikkeldraad afgesloten woonwijk van Batavia, behoorde tot de slechtste kampen van Indië. De commandant van dit kamp was de aan manisch-depressies lijdende sadist luitenant Sonei. Ondercommandant was sergeant Ohara.

Sonei is na de oorlog gevonnist en ter dood gebracht.

Hij terroriseerde zijn kamp met eindeloze appels, huiszoekingen, collectieve straffen en gedwongen verhuizingen. De verstandhouding met de Japanners was echter in alle vrouwenkampen slecht.

'Buigende vrouw', tekening door een overlevende (foto: gastdocenten.com).

Japanners verachtten vrouwen en accepteerden van hen geen commentaar en tegenspraak. De vrouwen waren bang voor hen en verstarde in hun tegenwoordigheid. Andere bewakers waren geronselde Koreanen en soms corrupte inheemse Heiho's. Begonnen met 2000 personen zaten er in 1944-45 in Tjideng 10.500 vrouwen en kinderen terwijl het kamp was verkleind tot een kwart van het vroegere oppervlak.

Willekeurige straffen waren aan de orde van de dag. Meermaals werd een maaltijd ingehouden. Eens werd twee dagen geen eten verstrekt wegens het niet eerbiedig genoeg groeten. Een andere keer moesten alle zieken een hele nacht op strafappel wat een aantal mensen niet heeft overleefd. Het rantsoen was totaal onvoldoende zodat meestal een derde van de kampbewoners ziek was."

Uit: K. Levert, 'Dagboek 1942-1945 van Els Levert-van der Mijll Dekker, plantersvrouw op Java, Nederlandsch-Indië', www.semarang.nl.

tussen al dat grut. Op een gegeven moment besliste ik dat ik eigenlijk wel kon zwemmen. Toen 's middags het bad voor de volwassenen was gevuld sprong ik dus in het zwembad... Gelukkig voor mij werd ik door de badmeester gezien die mij er weer uithaalde anders had ik zo maar midden op de oceaan in het zwembad kunnen verdrinken!"

Ambtenaar vertrokken Subsidierel in Nieuw-Guinea

HOLLANDIA, dinsdag.
De directeur van de dienst Culturele Zaken te Nieuw-Guinea, de heer L. J. M. de Wit, is plotseling uit Nieuw-Guinea vertrokken. Als reden voor dit vertrek wordt aangevoerd, dat de heer De Wit verantwoordelijk wordt gesteld voor het feit, dat een katholieke primaire middelbare school te Hollandia subsidie heeft gekregen.

Door deze subsidieverlening zou de heer De Wit de ongeschreven wet, dat het noorden van Nieuw-Guinea bestemd is voor zendingswerk en het zuiden voor het missiegebied, doorbroken hebben, hetgeen hevige protesten van protestantse zijde ten gevolge heeft gehad.

Het is nog niet duidelijk, of het vertrek van de heer De Wit uitgelegd moet worden als een vrijwillige ontslagneming of dat over de hele kwestie nog nader overleg zal worden gepleegd.

Fragment uit *De Telegraaf* van woensdag 3 december 1958 (foto: Delpher). Eind november / begin december 1958 berichtten heel wat kranten over de moeilijkheden tussen L.J.M. de Wit en gouverneur Pieter Platteel. Een uitgebreide versie is bijvoorbeeld terug te vinden in de *Nieuwe Leidsche Courant* van zaterdag 29 november 1958. De nieuwe school- en internaatgebouwen, waaraan "altijd de naam verbonden zal blijven van de heer De Wit", werden ingezegend en officieel in gebruik genomen op 22 november 1960 (zie *Nieuw Guinea Koe-rier* van 23 november 1960).

ED. FRANZEN 40037 VENDUTIE

ten huize van den Heer L.J.M. de WIT, Billitonweg No. 6.
op Maandag 21 November a.s. te 9.30 uur.

Keurig modern Holl. uitneembaar meubilair (slav. eikenh.) in '68 meegebracht. EETK., ZITK., 2-pers. SLAAPK., 2 één-pers. slpk., 2 opklapp. met ombouw. ALLES ZELFDE STIJL. Verder o.a. staalb. slpk., gordijnen m/rails, NAAIMACHINE, SCHRIJFMACHINE, electr. apparaten (kookpl., broodrooster, strijkijzer, snelkoker, KUSSEN, bel m/traanf.), nieuwe kr. voor wastaf., muurlampen, openkast, mat, damesfietsen, kindfiets, HANDGESMEDE KROON (6 lichtp.), ANTIKIEER STOEL, nw. speelg., SERV. en GLASW., nw. „ETNA" gasfor., COMPL. KEUKENINE, enz.

RIJSGELEGENHEID 20 DEZER 17-20 UUR.

Vermelding in de *Java-Bode* van zaterdag 19 november 1949 (foto: Delpher).

"Toen de politieke situatie door de op handen zijnde soevereiniteitsoverdracht te instabiel leek, stuurde mijn vader mijn moeder met vijf kinderen terug naar Nederland waar we na een driedaagse vliegreis in Amsterdam aankwamen en in Haarlem zijn gaan wonen.

Later heeft vader L.J.M. de Wit voor het Nederlands gouvernement gewerkt in Nieuw-Guinea als hoofd van de dienst culturele zaken en onderwijs. Dat was ten tijde van gouverneur Jan van Baal waarmee hij het goed kon vinden. Met diens opvolger echter kreeg hij onenigheid over een op te richten school. Maar na nogal wat politieke spanningen is die school er alsnog gekomen. Als eerbetoon werd het de L.J.M. de Wit school!"

Dit was een beknopt overzicht van de familiegeschiedenis van éne onbekende Mien de Wit en haar familie in een buitengewoon roerige periode. Bovendien een geschiedenis van een van de weinige families die 'compleet' uit de oorlog zijn gekomen. Mevrouw de Wit had graag achterhaald door welke handen haar communieprentje is gegaan om uiteindelijk in het documentatie- en studiecetrum voor familiegeschiedenis te Merksem te belanden. Dat was echter onmogelijk na te trekken. Dit verhaal wil u laten zien dat achter elke foto, elk bidprentje of communieprentje in het archief van het documentatie- en studiecetrum voor familiegeschiedenis een verhaal schuil gaat vol ups en downs, vol emoties en drama met soms pittige anekdotes. Het is een aanmoediging voor jonge genealogen om er volledig voor te gaan!

Selectieve bibliografie

E.G. Lengkeek, *De hel van Tjideng*. Een persoonlijk verslag van een jappenkamp, Mistral, 2010 (boek).

A. van der Hout en L. Lyklema, *Het Jaar 2602*. Kinderverhalen uit het jappenkamp, Filmfreak, 2009 (documentaire).

Met dank aan

Hans Freiboth, www.tjidengkamp.nl

Henk Beekhuis, www.japanseburgerkampen.nl